

TIASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 11, Haziran 2017, s. 213-226

Abdullah KILINÇKAYA¹

BELÂĞAT (SEMANTİK) AÇISINDAN TAKDİM-TE'HİR VE KULLANIM AMAÇLARI²

Özet

Cümle veya tümce; bir ifade, soru, ünlem veya emiri dile getiren; kendi başına anlamlı kelimeler dizisidir. Çoğunlukla özne, tümleç ve yüklemden meydana gelir. Bazen yan cümleciklerle anlamı pekiştirilir veya genişletilir. Değişik anlamlar ifade etmek için veya vurgulanmak istenen durumu daha belirgin hale getirmek için cümle içerisinde bulunan kelimelerin yerleri değiştirilebilir. Her dilde olduğu gibi Arap dilinde de cümle içerisinde yapılan bu değişikliğe takdîm veya te'hîr adı verilir. Cümlenin bütün öğelerini aynı anda söylemek mümkün değildir. Cümlede bazı öğeler önce, bazı öğeler ise tabii olarak sonra gelecektir. Takdîm, normal cümle düzeninde sonra gelmesi gereken bir öğeyi öne almak; te'hîr ise önce gelmesi gereken bir öğeyi sonraya bırakmaktır.

Bu çalışmada cümledeki takdîm ve te'hîrin belâğat (semantik) açısından ne gibi anlamlar ifade ettiği çalışılacaktır. Metin içerisindeki ayetlerin çevirileri Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ ve Dr. Muzaffer ŞAHİN (Ankara, 2006) tarafından hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli'nden alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Belâğat, Takdîm, Te'hîr

PRESANTATION (TAQDİM) AND POSTPONEMENT (TE'HİR) IN TERMS OF RHETORIC AND PURPOSES OF USE

Abstract

Sentence is a series of meaningful words of its own expressing an expression, question, exclamation, or command. Mostly, the subject comes from the complement and the predicate. Sometimes the meaning is reinforced with

¹ Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi., akilincaya@hotmail.com

² Bu makâle, 11-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında İKSAD tarafından Gaziantep'te düzenlenen Al-Farabi 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildiriden genişletilerek türetilmiştir.

embedded clauses or expanded. The words in the sentence can be changed to express different meanings or to make the situation to be emphasized more specific. As in every language, this change in the Arabic sentence is called presentation or te'hîr. All the elements of the sentence is not possible to say at the same time. In sentence, some items comes firstly, then comes some items. Presentations (Taqdim) is getting an item before that must be come later in normal sentence order; postponement is to getting an item later that must be come before.

In this study, the meaning of the presentation and the meaning of te'hîr in terms of balagha (rhetoric) will be studied. Translation of the verses in the text was taken from the Presidency of Religious Affairs Holy Qur'an Meal prepared by Assoc. Dr. Halil ALTUNTAŞ and Dr. Muzaffer ŞAHİN (Ankara, 2006).

Keywords: Arabic, Rhetoric, Presentation, Postponement

Belâgat Açısından Takdim-Te'hîr

Belâgat eserlerinde takdîm-te'hîr konusu işlenirken ilk olarak, cümledeki bir unsurun diğer bir unsura takdîm edilmesinin iki şekilde gerçekleşeceğinden bahsedilir; a) Te'hîr kastıyla yapılan takdîm, b) Te'hîr kasti olmaksızın yapılan takdîm (el-Curcânî, 2007: 106; el-Kazvînî, 2003: 65; Hasan 'Abbâs, 1997: I, 209).

Bu girişten sonra, takdîm-te'hîr'in belâgat açısından ne gibi anlam taşıdıklarına bakalım:

1.Müsnedün İleyhin Durumları

Müsnedün ileyh ve müsned konusu nahvin içerisine girdiği gibi meâni ilmiyle de alakalıdır. Ancak meâni ilminde bu iki konunun, anlam boyutu ön plandadır. Müsnedün ileyhe mahkûmun aleyh ya da muhberun anı da denir. Müsnedün ileyh, isim cümlesinde mübteda, fiil cümlesinde de fail ya da naib-i fâildir. Müsnedün ileyh cümle içerisinde değişik şekillerde gelebildiği için biz burada müsnedün ileyhin takdîm ve te'hîr konusunu ele alacağız.

1.1.Müsnedün İleyhin Takdîmi

Müsnedün ileyhin başta gelmesi asıl kuraldır. Ancak başta gelmesinin de belirli gayeleri vardır. Bu yerlerin başlıcaları şunlardır (el-Kazvînî, 2003: 54; et-Teftazânî, 2010: I, 190).

1. Muhatabı müsned konusunda meraklandırmak:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَاكُمْ [Hucûrât, 49/13] “Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır”. Muhatap bu sözü işitince haberi merak eder. Çünkü onlar, keremin cömertlik olduğunu biliyorlardı. Halbuki burada kerem, takvâli olmak, karşı gelmekten en çok sakınmak şeklinde açıklanmıştır.

Ebu'l-'Alâ el-Me'arrî (ö.449/1057)'nin şu beyti gibi;

وَالَّذِي حَارَتِ الْبُرْيَةُ فِيهِ حَيَوَانٌ مُسْتَحَدَّتْ مِنْ جَمَادٍ (el-Kazvînî, 2003: 55; Mehmet Zihni, tsz.: 100)
“İnsanların hayret ettiği şey, cansız bir maddeden yaratılan canlıdır”

Beyitte canlıdan maksat insan, cansız maddeden maksat da toprak ve çamurdur. Burada beytin ilk yarısında (İnsanların hayret ettiği şey)” ifadesiyle müsnedin ne olduğu hakkında muhatapta bir merak uyandırılmak istenmiştir. Acaba bu şey, bir insan mı, hayvan mı yoksa cansız bir madde mi gibi sorular akla gelmekte peşinden de (cansız bir maddeden yaratılan

canlıdır) şeklinde cevap gelmektedir. Yani ilk yaratılış olan Hz. Adem (a.s)'in topraktan yaratılmasıdır.

2. Tahsîs ifade etmek için:

Bunun için mûsnedün ileyhte iki şart bulunması lazımdır (Karamollaoğlu, 2013: 177):

- a) Haberin fiil olması
- b) Mûsnedün ileyhın nefyden sonra gelmesi

Bu şartlar da üç şekilde bulunabilir:

- 1) Mûsnedün ileyh nefyden sonra gelir ve mûsned de fiil olursa, مَا أَنَا فَتَحْتُ الْبَابَ
  - 2) Nefy harfî, mûsnedün ileyhten sonra gelir ve mûsned fiil olursa, أَنَا مَا فَتَحْتُ الْبَابَ
  - 3) Mûsnedün ileyh menfî olmaz ama mûsned fiil olursa, أَنَا فَتَحْتُ الْبَابَ örneklerinde olduğu gibi.
- Şimdi bu maddeleri açıklamaya çalışalım:

1) Mûsnedün ileyhın nefyden sonra gelmesi ve mûsnedin de fiil olması durumunda bu takdîm kesinlikle tahsis ifade eder (Karamollaoğlu, 2013: 177).

[Hûd, 11/91] “Dediler ki: ‘Ey Şuayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı seni taşa tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin”

Burada mûsnedün ileyh tahsis ifade eder. Çünkü kavmin amacı ondan sadece izzeti nefyetmek değil, aynı zamanda kavminin ve çevresinin izzetli olduğunu ifade etmek istemişlerdir. Bir olumlu bir de olumsuz mana kasetmişlerdir. Bu da tahsis demektir.

[Mâide, 5/37] “Ateşten çıkmak isterler ama ondan çıkabilecek değillerdir. Onlara sürekli bir azap vardır”

Burada mûsnedün ileyh, tahsis ifade eder, yani onların cehennemden çıkamayacaklarını ifade ederken, aynı zamanda başkalarının cehennemden çıkacaklarını da ifade etmiş olur.

2) Nefy harfinin mûsnedün ileyhten sonra gelmesi ve mûsnedin de fiil olması halinde bu terki; hükmü takviye ifade eder. Hükmü takviye demek; hükmü te'kid etmek ve hükmün gerçeğe mutabık olduğunu ifade etmek demektir (Karamollaoğlu, 2013: 179).

[Âl-i İmrân, 3/5] “Şüphesiz yerde ve gökte Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz”

Bu ayeti kerimede her ne kadar nazım, hükmü takviye ifade eder şekilde gelmiş olsa da maksadın hükmü takviye olmadığı açıktır. Maksat tahsistir. Yani Allah'tan başkası göklerde ve yerde olanları bilemez. Bunları bilen sadece Allah-ü Teâla'dır.

3) Mûsnedün ileyhi takdîm edilmiş terki;bin müsbet ve mûsnedin fiil olması halinde bu terki; Sa'd ve Dr. Fadl Hasan 'Abbâs'a göre yine tahsis ifade eder.

[Zümer, 39/23] “Allah sözün en güzelini; ayetleri (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir”

Bu ayette tahsis açıktır. Çünkü burada zikredilen fiil Allah-ü Teâla'ya aittir. Ondan başkası bu fiilleri yapamaz.

[Bakara, 2/15] “Gerçekte Allah onlarla alay eder ‘alaylarından dolayı onları cezalandırır”

Burada murad hükmü takviye ve te'kid etmektir. Yani Allahü Teâla'nın istihzası bütün istihzaların üzerindedir.

Te'kid gerektiren makamları 'Abdulkâhir el-Curcânî şöyle sıralamıştır (el-Curcânî, 2007: 133):

a) Öncesinde münkirin inkârının bulunduğu yerler:

[Âli imrân, 3/75] وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ “Onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler”

Yani, “kitap ehli yalanlarını bilirler” demektir. Yalan söylerler ama bu yalanlarını inkar ederler. Çünkü aslında yalancılar, yalanlarını itiraf etmezler. Yalan söylediğini itiraf etmeyen kişi, yalan söylediğini bildiğini hiç itiraf etmez. Bilindiği gibi inkar makamı te'kid gerektirir. Bunun için burada müsnedün ileyh takdîm edilmiştir.

b) Yalanlama ve davacının iddiasını inkar makamında (el-Curcânî, 2007: 134)

[Mâide, 5/61] وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ “(Yanınıza) küfürle girip yine (yanınızdan) küfürle çıktıkları halde size geldiklerinde “İnadık” dediler. Allah onların saklamakta oldukları şeyi daha iyi bilir”

Burada آمَنَّا (îmân ettik) sözü yalancıların iddiasıdır. Makam bu iddiayı inkar makamıdır. Bunun için takip eden cümlede müsnedün ileyh takdîm edilmiş ve hüküm takviye edilmiştir.

c) Akıl gereği yapılanın tersi olduğu zaman:

[Furkan, 25/3] وَأَتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ “(İnkâr edenler), Allah'ı bırakıp hiçbir şey yaratmayan ve zaten kendileri yaratılmış olan ilahlar edindiler”

Onların ibadet ettikleri bu ilahların yaratıcı olmaları gerekir. Çünkü ilahlığın gereği mahlûk değil, hâlık (yaratıcı) olmaktır. Onlara ibadet edenler de onların mahlûk olduğunu inkar etmiyorlar, fakat inkar ediyor menzilesine konularak kelâm te'kid edilmiştir. Bunda, dalaletlerine ve yaptıkları hataya tenbih vardır.

d) Haber alışılmışın dışında garip olduğu zaman

[Neml, 27/17] وَحَشِيرَ إِسْلِيمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ “Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı”

Alışılmışın dışındaki haber te'kidi gerektirmiştir. Bunu için de müsnedün ileyh takdîm edilmiştir.

e) Va'd ve sorumluluk durumlarında

أَنَا أُعْطِيكَ “Ben sana veririm”

أَنَا أَفْعُمُ بِهِذَا الْأَمْرَ “Bu işi ben yaparım”

Te'kid, sorumluluk almak veya bir va'dde bulunmanın gereğidir.

f) Medh/övgü makamında

هُوَ يُعْطِي الْجَزِيلَ “O, bol bol verir”

أَنْتَ تُفْرِي الضَّيْفَ “Sen, misafiri ağırlarsın”

3. Sevinçli haberi öne alarak çabuklaştırmak (et-Teftazânî, 2010: I, 192)

[Ra'd, 13/23] جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا. “Adn cennetine girerler” Cennet en büyük sevinç kaynağı olduğu için burada öne alınmıştır.

عَطَاؤُكَ مَمْنُوحٌ وَرِزْقُكَ مَضْمُونٌ. “(Allah'ım) verdiğin karşılıksız, rızkın da garantidir”

النَّاجِحُ أَنْتَ. “Kazanan sensin” Sınav sonucunu merakla bekleyen birisine belâgat sahibi birisi bu şekilde haber verir. أَنْتَ نَاجِحٌ demez.

4. Üzücü haberi çabuk vermek:

الرَّاسِبُ أَنْتَ “Kaybeden sensin.”

5. Hoşlanmak:

[Nûr, 24/35] “Allah göklerin ve yerin nurudur”
لَيْلَى وَصَلَّتْ. “Leyla ulaştı”

6. Saygı göstermek:
أَبُو الْبَرَكَاتِ فِيهَا. “Bereketlerin babası oradadır”

7. Küçümsemek:
أَبُو الشَّرِّ فِيهَا. “Şerrin başı oradadır”

8. Umum ifadesi için müsnedün ileyhın takdîmi (Karamollaoğlu, 2013: 183)

Bu da terkibte umuma delalet eden edatla, nefy ifade eden edatın birlikte bulunması ve umuma delalet eden edatın nefy edatına takdîmi durumunda olur.

Umum ifade eden edatlar şunlardır: كَافَةٌ , كَافَةٌ , كَافَةٌ , كَافَةٌ (كافَةٌ kelimesi muzaf olarak gelmez) ve bunlara benzeyen من gibi ya da لا , لم gibi nefy edatları vs. dir.

Umum kastedilince müsnedün ileyh takdîm edilir.

كُلُّ النَّاجِحِينَ لَمْ يَأْخُذُوا جَوَائِزَهُمْ “Kazananların hiçbiri ödülünü almadı”

Böylece hüküm bütün fertler için geçerli olur. Hiçbir istisnası yoktur. Buna selbin (olumsuzluğun) umumiliği denir. Ancak burada çok önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir. O da bu umum ifade eden edatların, cümlede müsnedün ileyh konumunda olmasıdır.

كُلُّ الدَّرَاهِمِ لَمْ أَخْذُ “Bütün dirhemleri almadım”

Bu cümlede olduğu gibi كل (küll) kelimesi mef’ulün bih konumunda olursa كل kelimesi olumsuzluğun umumiliğini ifade etmez. Aksine umumiliğin selbini (olumsuzluğunu) ifade eder. Yani, ben bir miktar dirhem aldım, ama tamamını almadım manasınadır. Umumün selbi, hükmün bazı fertlerden selbi demektir. Bu da nefy edatının, umum ifade eden edatın önüne geçmesiyle olur. Bu örnekte her ne kadar كل lafzı öne geçmiş olsa da mef’ül konumunda olduğu ve asıl yeri te’hîr olduğu için selbin umumiliğini ifade etmemiştir.

كُلُّ النَّاجِحِينَ جَوَائِزَهُمْ “Kazananların hepsi ödülünü almadı”

Bu cümlede de nefy edatı, umum ifade eden edatın önüne geçmiştir. Bunun için umumün selbini ifade eder. Yani bazı kazananlar ödülünü almıştır.

Selbin umumiliği hiç ihtilaf olmayan genel bir kuraldır. Umum ifade eden edat mukaddem olup arkasından nefy edatı gelirse olumsuzluk tüm efradı kapsar. Ancak umumiliğin selbine gelince mana siyaka bağlıdır. Çoğunlukla bu manayı ifade etse de bu umumi bir kural değildir.

[Bakara, 2/276] “Allah hiçbir günahkar nankörü sevmez”

[Hadîd, 57/23] “Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez”

Burada anlatılanlara göre bu ayetler umumiliğin selbini ifade eder. Ama durum böyle değildir. Birinci ayet, “Allah’ın sevgisi hiçbir kafiri ve günahkarı kapsamaz” manasınadır. İkinci de, “kibirli ve övünen hiç kimseyi kapsamaz” manasınadır. Dolayısıyla ayetler, lafzen tarife uymasa da selbin umumiliğini ifade eder.

1.2.Nekre Müsnedün İleyh’in Takdîmi

Nekre müsnedün ileyhın takdîmi marifenin takdîmine benzer. Ancak nekre ile ya cins, ya da adet kastedilir. Dolayısıyla bunun takdîminde cinsin veya adedin tahsisi veya te’kidi kastedilir. Bunu da siyak ve hal karinesi belirler (Karamollaoğlu, 2013: 182).

مَا رَجُلٌ جَاءَنِي “Bana bir adam gelmedi”

Bu cümleden murat, bir adamın gelmediği, ama başkasının geldiğidir. Bu başkası ise, bir kadın veya iki adam ya da daha fazla adam olabilir. Bu mana makamdan anlaşılır. Muhatab, bir adamın geldiğini zannediyorsa ve bir kadın geldiyse bu cümlenin manası; bana bir adam

değil bir kadın geldi demektir. Ama muhatab bir adamın geldiğini zannediyorsa ve birkaç adam geldiye bu cümlenin manası, bana bir adam değil bir sürü adam geldi demek olur.

جَاءَ رَجُلٌ “Bir adam geldi”

Bu cümlenin manası makama göre te’kid veya hükmü takviye ya da ihtisastır. Muhatab adamın gelişini inkar ediyorsa veya bundan şüphe duyuyorsa ya da bunu imkansız görüyorsa; o zaman makam te’kid ve hükmü takviye makamıdır. Eğer muhatab bir kadının ya da birkaç adamın geldiğini zannediyorsa kadının geldiğini zannettiği durumda cins için tahsis, birkaç adamın geldiğini zannettiği durumda adet için tahsis ifade eder.

Takdîm olmadan gelen cümle ise ne te’kid, ne de tahsis ifade eder.

1.3.Müsnedün İleyh’in Te’hîri

Müsnedin öne geçmesi gereken yerlerde müsnedün ileyh doğal olarak sonra gelir (el-Kazvîni, 2003: 66; et-Teftazânî, 2010: I, 223).

Örnek:

بِاللهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ [Mâide, 5/120] “Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranlığı Allah’ındır”. Burada müsnedin, müsnedün ileyhe tahsisi söz konusu olduğu için müsnedün ileyh, müsneden sonra gelmiştir.

2.Müsnedin Durumları

Daha önce de geçtiği gibi müsnede mahkûmun bih ya da muhberun bih de denir. İsim cümlesinde haber, fiil cümlesinde de fiil ya da fiil gibi amel eden lafızlardır. Aşağıda müsnedin takdîm ve te’hîri ele alınacaktır.

2.1.Müsnedin Takdîmi

Müsned’de esas olan müsnedün ileyhten sonra gelmektir. Ancak müsned başlıca şu sebeplerden dolayı müsnedün ileyhten önce gelir (el-Kazvîni, 2003: 87-88; et-Teftazânî, 2010: I, 310):

1. Cümlede âmil olduğunda (Bulut, 2006: 63):

جَاءَ زَيْدٌ “Zeyd geldi” Müsned olan جاء fiili âmil olarak failini ref etmiş ve başta gelmiştir.

2. Müsned, soru edatı gibi başta gelmesi gereken lafızlardan olduğunda öne geçer:

مَنْ أَبُوكَ؟ “Baban kim?”

مَا عَمَلُكَ؟ (İşin ne? “Ne iş yapıyorsun?” gibi.

3. Müsnedi müsnedün ileyhe tahsis:

بِاللهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ. [Mâide, 5/120] “Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranlığı Allah’ındır”. Burada müsnedin, müsnedün ileyhe tahsisi söz konusu olduğu için müsned, müsnedün ileyhten önce gelmiştir.

لَا رَيْبَ فِيهِ [Bakara, 2/2] “Kendisinde şüphe yoktur”

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ [Kâfirûn, 109/6] “Sizin dininiz size, benim dinim de banadır”

وَأَقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارِ الَّذِينَ كَفَرُوا [Enbiyâ, 21/97] “Gerçek vaad (kıyamet kopması) yaklaşır, bir de bakarsın inkar edenlerin gözleri açılıp donakalmıştır”

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ [Gâşiye, 88/25-26] “Şüphesiz onların dönüşü ancak bizedir, sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir”

وَأَلْتَقَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ [Kıyâmet, 75/29-30] “Bacakların birbirine dolandığı zaman, işte o gün sevkediliş Rabbinedir”

إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ [Kıyâmet, 75/12] “O gün varılıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur”

[Sâffât, 37/45-47] يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ بَيُّضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ لَا فِيهَا عَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ
“Onların etrafında cennet pınarından doldurulmuş, berrak ve içenlere lezzet veren kadehler dolaştırılır. Onda baş döndürme özelliği yoktur, onlar onu içmekle sarhoş da olmazlar”

[Rûm, 30/4] اللَّهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ
O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle müminler sevinecektir”

[Câsiye, 45/36] فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
“Hamd göklerin Rabbi ve yerin Rabbi, alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur”

4. Müsnedin, müsnedün ileyhın sıfatı olmadığını göstermek için:

Şair sahâbi Hassân b. Sâbit (ö. 54/674)'in Hz. Peygamberimiz hakkındaki şu beyti gibi (el-Kazvîni, 2003: 88):

لَهُ هِمَمٌ لَا مُنْتَهَى لِكِبَارِهَا وَهَمَّتْهُ الصُّعْرَى أَجْلٌ مِنَ الدَّهْرِ

“Onun çok büyük emelleri vardır, En küçük emeli bile dünyadan daha büyüktür”

Eğer له deseydi sıfat-mevsuf oldukları zannedilirdi.

[A'râf, 7/24] قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ
“Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır”

[Bakara, 2/179] وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ
İçin hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz”

5. Müsnedün ileyhın gelmesi noktasında muhatabı meraklandırmak için:

[Âl-i İmrân, 3/190] إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ آيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ
“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selim sahipleri için elbette ibretler vardır”

Burada, gökler, yer, gece ve gündüzün zikredilmesinden sonra muhatapta “Acaba bunlarda ne var?” gibi bir merak uyandırmak için müsned, müsnedün ileyhten önce gelmiştir.

ثَلَاثَةٌ تُشْرِقُ الدُّنْيَا بِبَهْجَتِهَا شَمْسُ الضُّحَى وَ أَبُو إِسْحَاقَ وَ الْقَمَرُ

“Güzelliğiyle dünyayı aydınlatan üç şey vardır: Kuşluk güneşi, Ebû İshâk ve ay” (el-Kazvîni, 2003: 88)

6. Uğurlu olduğunu göstermek için:

سَعَدَتْ بَغْرَةَ وَجْهَكَ الْآيَامُ تَرَيْتِ بِبِقَائِكَ الْأَعْوَامُ

“Günler yüzündeki beyazlıkla mutlu oldu, yıllar varlığıyla süslendi” (Karamollaoğlu, 2013: 187)

7. Elem ve sıkıntıyı izhar için:

وَمِنْ نَكْدِ الدُّنْيَا عَلَى الْحُرِّ أَنْ يَرَى عَدُوًّا لَهُ مَا مِنْ صَدَاقَتِهِ بُدُ

“Dünyanın çilelerinden biri de hür olan kişinin, Düşmanlığından emin olduğu kişiye arkadaş gibi davranmasıdır” (Karamollaoğlu, 2013: 187)

2.2. Müsnedin Te'hîri

Müsnedün ileyhın zikri, müsnedin zikrinden daha önemli olduğu zaman müsned, müsnedün ileyhten sonra gelir (el-Kazvîni, 2003: 87; et-Teftezânî, 2010: I, 310).

3. Fiilin Müteallaklarının Durumu

Fiilin müteallıklarından maksat cümledeki müsned ve müsnedün ileyh dışındaki diğer öğelerdir. Bunlar da mef'ul, hal, zarf, câr-mecrûr gibi fiile bağlı olan ma'mûller olup, belâgat ilminde cümlenin temel öğeleri olan müsned ve müsnedün ileyh konularına göre ikinci plandadır.

Bir fiil cümlesinde öğelerin kendi içindeki sıralaması şöyledir (el-Meydânî, 1996: I, 352):

1. Fiil2.
2. Fail
3. Birinci mef'ûlün bih
4. İkinci mef'ûlün bih
5. Mef'ûlün mutlak
6. Mef'ûlün fih
7. Mekan zarfı
  - a. Zaman zarfı
  - b. Hal
8. Mef'ûlün leh.

Cümlede asıl olan ma'mûlün âmilden sonra gelmesidir. Yani isim cümlesinde mübtedânın (müsnedün ileyhin), fiil cümlesinde de fiilin (müsnedin) önce gelmesi esastır. Ancak bazı durumlarda ma'mûl âmilinin önüne geçer (el-Kazvîni, 2003: 97). Meselâ, bir kimse Ahmed'in seyahatten dönüp dönmediğini bilmiyorsa şöyle sorar: “Ahmet geldi mi?” ancak Ahmed'in geldiğini biliyor da Perşembe mi yoksa Cuma günü mü, uçakla mı yoksa otobüsle mi gelip gelmediğini bilmiyorsa bu durumda mef'ulleri öne geçirerek şöyle sorar:

أَيُّومَ الْخَمِيسِ جَاءَ أَحْمَدُ أَمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ؟ “Ahmet Perşembe günü mü geldi yoksa Cuma günü mü?”

أَفِي الطَّائِرَةِ جَاءَ أَحْمَدُ أَمْ فِي الْحَافِلَةِ؟ “Ahmet uçakla mı geldi yoksa otobüsle mi?”

Bu örneklerin çoğaltılması mümkündür. Ma'mûllerin kendi aralarında birbirinin önüne geçmesi veya âmilinin önüne geçmesinin başlıca sebepleri ise vurgulanmak istenen lafzın öne alınması, maksadın yanlış anlaşılmasının önüne geçmek ve fâsıla, vezin, seci, kâfiye vb. lerindeki uyumun bozulmasını engellemek gibi hususlardır (el-Kazvîni, 2003: 95 vd.; et-Teftezânî, 2010: I, 342 vd.; el-Meydânî, 1996: I, 389 vd.)

1. Te'hîr edilirse mananın bozulma ihtimali sebebiyle takdîm:

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ [Mü'min, 40/28] “Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mü'min bir adam şöyle dedi”

Bu ayette رجل lafzının üç tane sıfatı bulunmaktadır. Birincisi مؤمن lafzı, ikincisi مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ kısmı, üçüncüsü ise يَكْتُمُ إِيمَانَهُ cümlesidir. Burada ikinci ve üçüncü sıfatlar cümlede bulunmaları gereken yer yönünden birbirine eşittir. Birisi diğerinin önüne geçebilir. Ancak مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ kısmının, يَكْتُمُ إِيمَانَهُ cümlesinden sonra gelmesi durumunda adamın Firavun ailesinden olduğu anlaşılmaz, mana bozulurdu. Mana “İmanını Firavun ailesinden gizleyen mü'min bir adam” şeklinde olurdu. Üç sıfatın bu tertip üzere gelmesiyle, maksat açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur.

2. Tahsis:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ [Fâtiha, 1/5] “Yalnız sana ibadet ederiz”. Burada ma’mûl öne alınmak suretiyle ibadetin sadece Allah’a yapılacağı ifade edilmiştir. Ma’mûl نَعْبُدُكَ (Sana ibadet ederiz) şeklinde âmilinden sonra gelseydi, o zaman tahsis ortadan kalkardı.

حَسَنًا عَرَفْتُ “Sadece Hasan’ı tanıdım”

Bu cümlede tanıma fiili Hasan’a tahsis edilmiştir.

إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ [Nahl, 16/114] “Eğer yalnız ona ibadet ediyorsanız”

قَالَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ [Meryem, 19/46] “Babası, “Ey İbrahim! Sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Dedi”

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ [Ğâşiye, 88/25-26] “Şüphesiz onların dönüşü ancak bizedir, sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir”

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا [Bakara, 2/143] “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık”

Bu âyet-i kerimede iki yerde câr-mecrûrun farklı geldiği görülür. Birincisinde takdîm yoktur, çünkü burada tahsis kastedilmemiştir. Ama ikincide tahsis manası kastedildiği için takdîm yapılmıştır.

3. Azamet ve ihtimâm/önem vermek:

“بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” Kur’an’a başlarken okunan besmelede bâ harf-i cerri ve mecrûrunun (بِسْمِ) âmili olarak “أَتْلُو” fiili, câr-mecrûrdan sonra takdir edilir. Sebep de başlama fiilinin Allah’ın ismine tahsis edilmesidir. Ayrıca işlerine Allah’ın ismi ile başlamayanlara da bir red içermektedir. Bu durumda bismelenin manası da “بِسْمِ اللَّهِ أَبَدًا لَا بِاسْمِ أَحَدٍ غَيْرِهِ” “Başkasının adıyla değil, sadece Allah’ın adıyla başlarız.” şeklinde olmaktadır.³

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ [Teğâbûn, 64/12] “Allah’a itaat edin, Peygambere de itaat edin!”

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ [En’âm, 6/151] “Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız”

Burada Allah-ü Teâlâ önce, “Sizi biz rızıklandırırız” buyurmuş, sonra da “Onları da (biz rızıklandırırız)” buyurmuştur.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ [İsrâ, 17/31] “Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız”

Bu âyette ise diziliş bunun tam tersinedir. Çünkü burada ilk ayetin fakirlere yönelik olduğu görülür. Bunun delili de إِمْلَاقٍ مِنْ لافzıdır. Bu durumda belâğatın gereği önce onları rızık korkusundan kurtarmayı ifade etmektir. Çünkü onlar için kendi rızıkları çocuklarınkinden önemlidir. İkinci âyet ise خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ sözünün delaleti ile zenginlere yöneliktir. Onların kendi rızıkları hakkında bir endişeleri olmadığı için önce çocukları zikredilmiştir. Böylece çocuklarını kendilerinin rızıklandığı vehminden kurtulurlar. Sonra da mutmain olmaları için kendilerinin de Allah tarafından rızıklandırıldıkları zikredilmiştir.

4. Nesirde fâsılâya, şiirde vezne riâyet için takdîm:

³ Ancak ‘Alak suresindeki (96/1) “إِنَّمَا بِسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ” “Yaratan Rabb’inin adıyla oku” âyetinde kiraate (okumaya) vurgu yapıldığı için fiil Allah’ın isminden önce gelmiştir. el-Kazvînî, a.g.e., s.113, et-Teftazânî, a.g.e., s.170.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ [Duhâ, 93/9-10] “Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyeniyeni azarlama!”

Kur’ân ayetlerindeki ahenge riayet de önemlidir. Çünkü bu da nefislerdeki etkiyi arttıran unsurlardan biridir. Bu âyetlerdeki mef’uller te’hîr edildiğinde ahengin kaybolduğu görülür. Ama bu âyetlerdeki takdîmler aynı zamanda te’kid, ihtimam ve hükmü takviye içindir.

وَأَيَّةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَا [Yâsîn, 36/37-39] “Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan çıkarırız, bir de bakarsın karanlık içinde kalmışlardır. Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah’ın takdiri (düzenlemesi)dir. Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur”

İbn Esir (öl. 630/1233) son âyetteki الْقَمَرَ kelimesinin takdîminin de bu sebeple olduğu görüşündedir. Ona göre bu âyetteki takdîm tahsis ifade etmez. Üç âyetin de nazımının birbirine uyumlu olması için takdîm yapılmıştır.

فَأَرْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى [Tâhâ, 20/67-68] “Bunun üzerine Mûsâ içinde bir korku hissetti. Şöyle dedi: “Korkma (ey Mûsâ!). Çünkü, sensin en üstün olan”.

Âyetin فَأَرْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً şeklinde gelmesi durumunda, nazımın ahenginin bozulduğu görülür.

5. Ma’ûl inkar makamında olduğu zaman:

قُلْ أَعْبُدُوا اللَّهَ أَلَا تَتَذَكَّرُونَ [En’âm, 6/14] “De ki: “Allah’tan başkasını mı dost edineceğim””

Bu âyetteki inkârî istifham “Allah dışında veli edinilebilecek şey var mıdır?” akıllı bir kimse böyle yapar mı? Bundan daha büyük bir körlük ve cahillik olabilir mi?” manalarında. Eğer âyet قُلْ أَعْبُدُوا اللَّهَ أَلَا تَتَذَكَّرُونَ şeklinde gelseydi inkar sadece fiilin gerçekleşmesine yönelik olurdu ve bu manaları ifade etmezdi. Demek ki hemze; inkârî istifham içindir ve ondan sonra gelen kelime de inkar mahallindedir, yani inkar edilen şeydir.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ [En’âm, 6/40] “(Ey Muhammed) De ki: “Söyleyin bakalım. Acaba size Allah’ın azabı gelse veya size kıyamet saati gelip çatsa (böyle bir durumda) siz Allah’tan başkasını mı çağırırsınız? Eğer (putların size yararı dokunduğu iddianızda) doğru söyleyenlerseniz (haydi onları yardıma çağırın)”

Bu âyet de bunun gibidir. Yani, Allah’tan başka yardıma çağırılacak biri var mı? demektir.

6. Maksadın ona ait olması durumunda:

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ [En’âm, 6/100] “Bir de cinleri Allah’a bir takım ortaklar yaptılar”.

Bu âyette اللّٰه lafzı takdîm edilmiştir. Çünkü inkar; Allah’a ortak kılmaya yöneliktir. Genel olarak ortak kılmaya yönelik değildir.

7. Zikredilen hale taaccüb ve tebkît (azarlama, kınama) için takdîm:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ [Yâsîn, 36/20] “Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: “Ey kavmim! Bu elçilere uyun””

Bu âyette câr-mecrûr fâile takdîm edilmiştir. Bunun sebebi, uzaktan gelen bu adamın görmediği, ama onların gözlerinin önünde olan elçileri yalanlamaları ve kendi kendilerine yapmadıkları nasihatı bu elçinin yapması sebebiyle kavmi kınamaktır. Bu takdîm olmasaydı bu kınama manası anlaşılmazdı.

[Mâide, 5/28] لَنْ بَسَطْتُ إِلَى يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ
“Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da, ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım”

Aynı âyette iki yerde câr-mecrûrların farklı geldiği görülmektedir. Bunun sebebi kınamadır. Çünkü kardeşin yapmak istediği şey çok büyük bir kötülüktür. Sadece öldürmek değil, kardeşini öldürmektir. Onun için buna işaret etmek üzere belki vazgeçer diye önce *إِلَى* takdîm edilmiştir. İkincide ise önemi olmadığı için te'hîr edilmiştir. Bu te'hîr aynı zamanda o kardeşin, değil kardeşini öldürmek, kendisini savunmak için bile elini uzatmayacağını ifade eder.

4. Belâğat Açısından Hal Cümlelerinin Takdîm ve Te'hîri

Halde asıl olan önce sahibül halin sonra da halin gelmesidir. Ancak edebi bir maksada bağlı olarak hal, sahibül halden önce gelebilir. Bu maksatlar tahsis, şüpheyi kaldırma, pekiştirme ve önemsemedir (Kaçar, 2007: 217-218).

Meselâ *جَاءَ رَاكِبًا زَيْدٌ* (Binerek geldi Zeyd) cümlesinde vurgulanmak istenen şey Zeyd’in gelme şeklidir. Başka bir şekilde gelme ihtimali de olan Zeyd’in özellikle binekli bir şekilde geldiği vurgulanmak istendiğinde böyle söylemek gerekir. Burada tahsis mevcuttur. *أَمَّا شَيْئٌ* (Yürüyerek mi geldiniz?) cümlesinde de hal sorunun merkezine alınmıştır.

[Sebe, 34/28] *وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَ نَذِيرًا* “Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik” ayetinde ise pekiştirme ve önemseme vardır.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi hal cümlesinin başında *واو الحال* varsa hal cümlesinin takdîmi caiz değildir. Çünkü rabıt görevini üstlenen *واو* kendinden önce gelen bir şeye bağlayabilir. *جَاءَ عَلِيٌّ وَ الشَّمْسُ طَالِعَةٌ* “Ali güneş doğarken geldi”. Bu örnekte de görüldüğü gibi *واو الحال* edatı, hal cümlesini ana cümleye bağlayan bir rabıt olduğu için, hal cümlesi bu durumda bir bütün olarak sâhibü'l-hâl'den sonra gelmek zorundadır (Hasan, tsz.: II, 383).

Eğer hal cümlesi *واو* değilse halin sâhibü'l-hâl'den sonra veya önce gelmesi caizdir. *جَاءَ يَحْمِلُ كِتَابَهُ خَلِيلٌ* (Halil kitabını taşıyarak geldi) şeklinde gelebileceği gibi *جَاءَ يَحْمِلُ كِتَابَهُ* (Kitabını taşıyarak geldi Halil) şeklinde de gelebilir. Böyle bir kullanıma başvurulmasındaki sebep Halil’in gelme fiilini işlediği esnada ne şekilde olduğunun muhataba vurgulu bir şekilde aktarılmasıdır. Bu durumdaki hal cümlesinin amilinden önce gelmesi de caiz görülmüştür (İbnu's-Serrâc, 1996: I, 215). *يَرْكَبُ فَرَسَهُ جَاءَ خَالِدٌ* “Atına binerek Halit geldi” örneğinde hal cümlesi amilinden önce gelerek başa geçmiştir. Bu kullanımdaki durum bildirimini bir önceki kullanıma göre bir kat daha vurguludur.

5. İstifhâm Yapılarında Takdîm-Te'hîr

Belâğat açısından üzerinde önemle durulan istifhâm yapılarına baktığımızda (Hasan ‘Abbâs, 1997: I, 168), ister hakiki ister takriri veya inkari isterse diğer amaçlarla yapılmış olsun istifhamda malum olan şeyin te'hîr edilip, hakkında şüphe bulunan yani sorgulanan şeyin takdîmle öne alındığını görmekteyiz.

[Enbiyâ, 21/62] *قَالُوا أَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِذَالِهْتَنَا يَا إِبْرَاهِيمُ* “(İbrahim gelince) “Sen mi yaptın bunu ilahlarımıza ey İbrahim” dediler” ayetinde ortada yapılmış bir şey vardır ve bunun faili aranmaktadır. Fail olabileceği düşünülen İbrahim’e hitapla ‘sen mi yaptın’ denilmektedir. *أَفَعَلْتَ* “Sen bunu mu yaptın?” veya *هَذَا فَعَلْتَ* “Sen bunu yaptın mı?” denmesi bu makamdaki maksadı ifade edemezdi. Ayetteki ifadelerinde Nemrut’un kavmi, putlarının kırılmış olup olmadığını veya onları kimin kırdığını sormak amacıyla değil, İbrahim’in yaptığını itiraf etmesi

kastıyla ismi önce zikretmişlerdir (el-Curcânî, 2007: 152). Bu itibarla da ayetin “İbrahim! Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?” şeklindeki çevirisi daha doğru olacaktır (ez-Zemahşerî, 2009: 682).

İnkâr maksadıyla yapılan istifhamda, failin takdîm edilmesiyle inkâr mahalli gösterilmiş olur (el-Curcânî, 2007: 153).

فَلَنْ أَلَّهِ أَنْ لَكُمْ [Yûnus, 10/59] “Allah mı size izin verdi?”

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ [İsrâ, 17/40] “Rabbiniz size mi seçti erkek çocukları?” ayetlerinde birincisinde Allah’ın verdiği nimetlerin haram ve helalliği konusunda başına buyruk davrananların kendilerine izin verildiği varsayımıyla bu tarzda hareket etmeleri sorgulanmış ve bu ifade ile onların görmezlikten geldiği nokta, böyle bir izni ancak Allah’ın verebileceği gerçeği yüzlerine çarpılmıştır. İkinci ayette ise soru fiile yöneltilerek müşriklerin bu iddiaları reddedilmiştir (el-Curcânî, 2007: 153).

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ [Yûnus, 10/42] “Sağırlara sen mi işittireceksin?” denilerek direk muhatap üzerinden hakkında bahsedilenlere hakkı göremeyecekleri konusunda gönderme yapılmıştır. أَسْمِعُ الصُّمَّ “Sağırlara işittirecek misin?” şeklindeki bir söyleyiş istenilen bu iletişimi gerçekleştirilemezdi.

أَنْزَلْنَاهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ [Hûd, 11/28] “Onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?” ayetinde olduğu gibi fiilin muzari olması durumunda da, önündeki engellerden habersizce bir işe koyulmuş kişiye o işi gerçekleştirilemeyeceği bildirilmiş veya yerinde olmayan bir beklenti içine giren kişiye içinde bulunduğu bu durum hissettirilmiş olur (el-Curcânî, 2007: 155).

أَغْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذَ وَلِيًّا [En‘âm, 6/14] “Allah’tan başkasını mı dost edineceğim?” ayetinde kastedilen, mutlak anlamda veli edinmek değil, Allah dışında bir veli edinmenin inkarı olduğu için takdîm yapılmıştır. Nitekim semavâtın ve arzın yaratıcısı diye sıfatlandırılarak vurgu Allah’a yönlendirilmiştir. أَلَّتَّخَذُ وَلِيًّا غَيْرَ اللَّهِ “Allah’tan başka bir dost edineyim mi?” denilmesi durumunda inkâr sadece fiile yönelik olacağından bu maksadı ifade edemezdi (el-Curcânî, 2007: 158).

SONUÇ

Sözlükte öne geçirmek ve geriye almak anlamına gelen takdîm-te’hîr, terim olarak, nahiv âlimlerinin cümle unsurlarına yönelik belirledikleri diziliş sırasının değiştirilmesini veya herhangi bir cümle unsurunun bazen öne bazen de arkaya alınması neticesinde gerçekleştirilen şekli değişikliklerin anlam yansımalarını inceleyen üsluptur. Diğer bir açıdan farklı sözdizimlerinin anlam yansımalarını inceleyen bir üsluptur şeklinde ifade etmek de mümkündür.

Arap dilinde takdîm-te’hîr kavramı ile terimleşen devrik kullanımlar, ilk dönem dil âlimlerinin önde gelen temsilcilerinden Sîbeveyh (öl. 180/796), onun önemli takipçilerinden el-Muberrred (öl. 285/898) ve İbn Cinnî (öl. 392/1001) ile, onları izleyen bütün dilciler tarafından büyük ilgiye mazhar olmuş ve üzerinde önemli uğraşlar verilmiş bir konudur. Özellikle dili tabii bir düzlemde ele alan ve geniş örneklemelere yer veren Sîbeveyh’in el-Kitâb’ında bu üslubun hem nahvî hem de edebî boyutuna yönelik önemli işaretler vardır (Daha geniş bilgi için bkz., Sîbeveyh, 1996: II, 124, 335, 337; III, 172-199) . Nahivde Basra ekolünün eser bırakan mümessili olan Sîbeveyh’in belâğat araştırmacıları üzerindeki en açık etkisini ‘Abdulkâhir el-Curcânî’de açıkça görmek mümkündür.

Basra ve Kûfe ekolü ile bu ikisinin telifçisi olan Bağdat dil ekolü, daha çok nahiv açısından değerlendirdikleri takdîm-te’hîr konusunu en ince ayrıntılarına kadar tahlil etmiş,

üzerinde geniş tartışma ve müzakereler yapmış ve Arap diline bu anlamda zengin bir miras bırakmışlardır. Nahvî düzlemde olgunlaşan bu malzeme 'Abdulkâhir el-Curcânî'nin engin yorumu ve dirayetli yönlendirmesiyle belâğat alanında meyvesini vermiş ve böylece hem teori hem de pratik aynı noktada buluşmuştur.

Genellikle üzerinde düşünülerek ve tasarlanarak dile getirilen duygu ve düşünceler bir disiplin dahilinde olup o dilin kurallarına bağlı bir yapı arz ederler. Bir duygu ve düşüncenin kural dışı olarak devrik cümle halinde ifadesine yol açan en önemli sebep söz sahibi veya muhatapın içinde bulunduğu heyecan, sevinç, üzüntü vs. gibi ruh durumlarının söze yansıtılmasıdır. Bunun yanında cümle içerisinde herhangi bir unsurun söz sahibi ve muhatap nezdindeki önem ve öncelik sırasını, cümlelerin yanlış anlaşılmasının önüne geçmeyi ve dil sahiplerinin üzerinde ittifak ettikleri genel-geçer kurallar şeklinde ifade edilebilecek olan yaygın kullanımı, takdîm-te'hîrli kullanıma başvurma sebeplerinin başında saymak mümkün ise de bu sebepleri bir veya birkaç tane ile sınırlamak mümkün görünmemektedir.

Hedeflenen anlamın yanında sözün muhataba estetik boyutta ve etkileyici surette iletilmesi edebî kullanımlar açısından büyük önem arz eder. Anlam ne kadar güzel olursa olsun eğer yapı itibariyle estetik değil ve müzikal boyutu zayıf ise muhatap nezdinde beklenen etkiyi göstermesi zordur. Söz sahibine, cümle unsurlarının yerini değiştirme imkanı vermesi sebebiyle takdîm-te'hîrli kullanımlar, sözün muhataba estetik surette ve etkileyici bir ses düzeni içinde sunumu noktasında önemli katkılar sağlar.

Belâğat âlimlerinin her vesile ile vurguladıkları gibi, özelliği gereği zevke ve yoruma açık olan takdîm-te'hîr konusunun değişik boyutları vardır. Onun için farklı takdîm-te'hîrli kullanımlara yönelik olarak zikredilen edebî anlamların genel-geçer sonuçlar olmadığını, aksine yorum ve yönlendirmeye bağlı olarak göreceli bir değer taşıdığını ve edebî zevke bağlı olarak her zaman farklı edebî açılımlar düşünülebileceğini göz ardı etmemek gerekir.

KAYNAKLAR

KUR'ÂN-ı Kerîm

KUR'ÂN-ı Kerîm Meâli (Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ, Dr. Muzaffer ŞAHİN, 2006. DİB Yayını, Ankara.

BULUT, Ali, 2006. "İbn Madâ'nın Arap Dilindeki Âmil Nazariyesine Yönelik Bazı Eleştirileri", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz 2006 (23), ss.61-74.

EL-CURCÂNÎ, 'Abdulkâhir, 2007. Delâilu'l-i'Câz, Mektebetu'l-'Âsriyye, Beyrût.

HASAN 'Abbâs, Fazl, 1997. el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'Ilmu'l-Me'ânî, Dâru'l-Furkân, Amman.

HASAN, 'Abbâs, tsz. en-Nahvu'l-Vâfi, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, I-IV.

İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl b. Sehl el-Bağdâdî, 1996. el-'Usûl fi'n-Nahv (Thk. 'Abdülhuseyin el-Fetlî), el-Muessesetu'r-Risâle, Bağdat, I-III.

KAÇAR, Halil İbrahim, 2007. Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu, İstanbul.

- KARAMOLLAOĞLU, Fatma Serap, 2013. Kur'ân Işığında Belâgat Dersleri Me'ânî İlmî, İstanbul.
- EL-KAZVÎNÎ, Hatîb, 2003. el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâğa, Dâru'l-Kutubi'l-'Ilmiyye, Beyrut.
- MEHMED Zihni Efendi, tsz. el-Kavlu'l-Ceyyid fî Şerh-i Ebyâti't-Telhîs ve Şerhayhi ve Hâşiyeti's-Seyyid, Tab'a-i Âmire, İstanbul.
- el-MEYDÂNÎ, 'Abdurrahman Hasan Habenneke, 1996. el-Belâgatu'l-'Arabiyye Ususuhâ ve 'Ulûmuhâ Ve Funûnuhâ, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, I-II.
- SÎBEVEYH, Ebû Bişr 'amr B. 'usmân B. Kanber, 1996. el-Kitâb, Mektebetu'l-Hancî, Kâhire
- et-TEFTAZÂNÎ, Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Ömer, 2010. Muhtasaru'l-Me'ânî, Mektebetu'l-Büşrâ, Pakistan, I-II.
- ez-ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, 2009. Tefsîrü'l-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't- Te'vîl, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.